

УДК 330.341.1:005.332.4(477):339.54

Ілляшенко С.М.

Міжнародні аспекти конкурентоспроможності регіонів України і їх урахування при обґрунтуванні траєкторій інноваційного розвитку *

Запропоновано підхід до попереднього обґрунтування перспективних напрямів інноваційного розвитку економіки України з урахуванням інноваційної складової рейтингу міжнародної конкурентоспроможності її регіонів. Викладено засади застосування маркетингових прогнозів і експертних опитувань у їх логічному взаємозв'язку для остаточного вибору напрямів розвитку і оцінки можливості комерціалізації інноваційних розробок.

Постановка проблеми. Аналіз процесів економічного розвитку свідчить - їх основою є інновації і інноваційна діяльність. Практика переконливо підтвердила тезу Й.Шумпетера [1], що основним механізмом розвитку економіки є конкуренція, заснована на інноваціях, яка призводить до "творчого руйнування" вже сформованих галузей і ринків, а також творчість людини, інноватора-підприємця, здатного втілити нові ідеї в ефективні економічні рішення. Країни, що стали на шлях інноваційного розвитку, першими починають виходити із світової економічної кризи і переходити до економічного зростання. При цьому слід зазначити, що стратегія наздоганяючого розвитку, яку намагалися реалізувати ряд країн Латинської Америки, Азії, Африки, бувших республік СРСР показала свою безперспективність. В той же час країни, що обрали стратегію інноваційного прориву, наприклад, Чехія, Словенія, Угорщина, Хорватія та ін. (загалом 12 постсоціалістичних країн Європи), а також постсоціалістичні країни Азії - В'єтнам, КНР, Камбоджа, Лаос, уже у 2003 р. вийшли на рівень, що перевищує показники 1990 р. При цьому, В'єтнам забезпечив зростання ВВП за 10 років майже у 5 разів, що свідчить про реальність можливостей реалізації стратегії інноваційного прориву у країнах з транзитивною економікою.

Для України інновації й інноваційний розвиток є рушійною силою, яка здатна забезпечити її економічну незалежність і подолання розриву з розвинутими державами на основі принципу "обігнати не наздоганяючи". Тобто, не слідуючи буквально по шляху, який інші вже пройшли, завоювавши при цьому міцні позиції на світовому ринку, а йти, безсумнівно, у руслі світового розвитку, але своїм шляхом, вишукуючи і реалізуючи свої потенційні переваги, займаючи провідні позиції в тих галузях діяльності, де для цього є необхідні і достатні умови. Це є справедливим як для національної економіки в цілому, так і для окремих підприємств і установ.

Таким чином, постає проблема виявлення (прогнозування) та обґрунтування найбільш перспективних напрямів інноваційного розвитку вітчизняної економіки, а також окремих її елементів (підприємств та установ), реалізація яких дозволила б реалізувати відносні конкурентні переваги, перейти до випереджаючої стратегії інноваційного прориву, зайняти гідне місце в світовому економічному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку вітчизняної економіки досліджувалися у роботах багатьох науковців, зокрема [2-12]. Ними опрацьовано методологічні підходи до

обґрунтування напрямів і шляхів структурно-інноваційної трансформації економіки України. Визначені, в основному, пріоритети інноваційного розвитку. Проте аналіз існуючих розробок показує, що є серйозні протиріччя між підходами, що передбачають збереження багатокладності економіки і підходами, що роблять ставку на інноваційний прорив. Як свідчить аналіз літературних джерел та практики виявлення і вибору перспективних напрямів розвитку на базі нової техніки і технологій (напрямів науково-технологічного розвитку), для прогнозування застосовуються, в основному, підходи, які базуються на експертних оцінках, як практично єдині, що дозволяють приймати рішення в умовах неповної, неточної чи суперечливої інформації щодо факторів економічного, політико-правового, соціально-демографічного, техніко-технологічного, природно-екологічного і т.д. середовища господарювання. Однак, інтуїтивний пошук перспективних напрямів розвитку, що ґрунтується на експертних оцінках, містить у собі багато елементів суб'єктивізму, а відібрані варіанти далеко не завжди є кращими, іноді вони просто неприйнятні, оскільки не відповідають існуючим реаліям.

Окрім того, у вітчизняних реаліях практично не розглядаються перспективи визначення напрямів інноваційного розвитку вітчизняної економіки які б урахували існуючий потенціал міжнародної конкурентоспроможності регіонів України з позиції можливості і доцільності реалізації стратегії інноваційного прориву у регіональному аспекті.

Мета дослідження. Виходячи з викладеного, метою дослідження є розроблення і наукове обґрунтувати підходів до складання стратегічних прогнозів щодо виявлення перспективних напрямів інноваційного розвитку України, з урахуванням наявного потенціалу її окремих регіонів.

Викладення основного матеріалу. В основу розробок покладено авторську ідею, що при визначенні пріоритетних напрямів науково-технологічного інноваційного розвитку України слід урахувувати потенціал міжнародної конкурентоспроможності регіонів, їх наявні конкурентні переваги. Аналіз науково-методичних підходів до оцінки міжнародної конкурентоспроможності регіонів України (зокрема, [13-17]) свідчить, що найбільш адекватні оцінки отримані Фондом "Ефективне управління"[13].

За його методикою індекс глобальної конкурентоспроможності регіонів та країн (всього у вибірку попали 149 країн) розраховується як сукупність трьох груп індексів, що характеризують: базові фактори розвитку (стабільність функціонування державних і суспільних інститутів, інфраструктурне забезпечення, макроекономічну стабільність, стан здоров'я та рівень освіти робочої сили); фактори, що забезпечують ефективність функціонування економіки (стан вищої освіти та професійної підготовки, ефективності ринків товарів та праці, рівень розвитку фінансового ринку, забезпечення новими технологіями, розмір ринку); фактори інновацій та розвитку (рівень розвитку бізнесу, стан інноваційної сфери).

Узагальнена оцінка конкурентоспроможності регіонів України, побудована за даними [13], подана у табл. 1. Умовні позначення у табл. 1: Р – рейтинг регіону серед 149 аналізованих країн світу; Б – бальна оцінка рівня конкурентоспроможності за шкалою 1-7.

Дані табл. 1 свідчать про значну нерівномірність розвитку регіонів України як за загальним індексом конкурентоспроможності, так і за окремими субіндексами. І цю нерівномірність слід обов'язково враховувати при виборі траєкторій інноваційного розвитку.

За станом інноваційної сфери окремі регіони (Дніпропетровська обл., Запорізька обл., м. Київ) знаходяться на достатньо високому рівні. Для порівняння: Індія – 32 позиція у рейтингу, Польща – 64, Росія – 48, Китай – 28, США -1. Достатньо високий рейтинг за цим фактором має і Сумська обл., інші ж регіони України значно відстають. Аналіз табл. 1 свідчить, що інноваційні фактори є практично єдиними за рівнем яких Україна посідає пристойне місце у рейтингу міжнародної конкурентоспроможності. Це лише підтверджує без альтернативність інноваційного шляху розвитку для України у відповідності зі стратегією інноваційного прориву.

Із цього слідує, що високий потенціал інноваційної сфери поіменованих регіонів слід стимулювати до реалізації. Ці регіони повинні стати свого роду "локомотивом" інноваційного прискорення розвитку економіки України.

В інших регіонах слід реалізувати стратегії розвитку, що ґрунтуються на базових факторах чи факторах ефективності.

Таблиця 1 – Оцінка факторів глобальної конкурентоспроможності регіонів України

Регіон	Індекс глобальної конкурентоспроможності		у т.ч.									
			Базові фактори		Фактори ефективності		Фактори інновацій та розвитку		у т.ч.			
									Рівень розвитку бізнесу		Інновації	
Р	Б	Р	Б	Р	Б	Р	Б	Р	Б	Р	Б	
м. Київ	63	4,2	77	4,3	55	4,2	73	3,6	87	3,8	48	3,4
Запорізька обл.	64	4,2	72	4,4	65	4,1	54	3,8	80	3,9	39	3,6
Одеська обл.	68	4,4	74	4,4	66	4,1	95	3,3	102	3,6	81	3,0
Дніпропетровська обл.	75	4,1	70	4,4	79	3,9	72	3,6	99	3,6	36	3,7
Сумська обл.	79	4,0	80	4,3	74	4,0	84	3,5	96	3,7	64	3,2
Донецька обл.	82	4,0	94	4,2	73	4,0	67	3,7	51	4,4	92	3,0
Львівська обл.	89	4,0	89	4,2	80	3,9	97	3,3	97	3,7	95	3,0
Полтавська обл.	92	3,9	93	4,2	84	3,8	114	3,1	113	3,5	114	2,7
Хмельницька обл.	101	3,8	100	4,1	88	3,8	118	3,1	105	3,6	127	2,6
Черкаська обл.	104	3,8	104	4,0	94	3,8	120	3,0	101	3,6	136	2,5
Вінницька обл.	105	3,8	106	4,0	95	3,8	136	2,9	129	3,3	140	2,4
Херсонська обл.												
Житомирська обл.	112	3,7	84	4,2	108	3,6	148	2,2	149	2,3	147	2,1
АР Крим	115	3,6	117	3,9	104	3,6	142	2,8	140	3,2	138	2,4
Закарпатська обл.	131	3,4	115	3,9	122	3,4	149	2,2	148	2,5	149	1,9

Для вибору конкретних напрямків інноваційного розвитку регіонів які мають високий інноваційний потенціал слід застосовувати авторський підхід [18], який передбачає поєднання маркетингових прогнозів, для виявлення найбільш імовірних

тенденції зміни споживчого попиту на різних товарних ринках, з експертними оцінками стану розвитку науки і техніки, для визначення можливостей втілення наявних і перспективних науково-технічних розробок у нові продукти, технології їх виготовлення і просування на ринку які б відповідали існуючим і перспективним запитам споживачів, дозволить виділити і обґрунтувати перспективні з комерційної точки зору напрями науково-технологічного інноваційного розвитку України (її окремих регіонів).

Реалізація зазначеної ідеї передбачає розв'язання двох комплексів науково-прикладних завдань:

- експертної оцінки стану й можливих тенденцій розвитку науково-технічного прогресу (НТП);

- маркетингового прогнозування тенденцій зміни споживчого попиту (можливостей його формування - для радикальних інновацій).

Розглянемо детальніше виділені комплекси завдань (попередньо здійснивши їхню декомпозицію) за схемою: завдання, проблеми щодо їх розв'язання, підходи до вирішення проблем.

I. Завдання експертної оцінки тенденцій розвитку НТП:

1. Обґрунтування складу, структури й обсягу вибірки експертів для прогнозування перспективних напрямків інноваційного розвитку. Проблеми: які галузі науки й техніки потрібно аналізувати? кого вважати експертами в конкретній галузі науки й техніки, і за якими ознаками? Шляхи вирішення: застосування положень теорії циклічності для визначення тенденцій розвитку НТП, світової й національної економіки.

2. Формування критеріальної бази для відбору перспективних напрямків розвитку, а також визначення їхньої пріоритетності з урахуванням можливих сценаріїв розвитку подій у майбутньому. Проблеми: які сценарії розвитку подій очікуються в перспективі і які їхні ймовірності? які критерії обрати і як визначити їхню пріоритетність щодо конкретного сценарію? як буде змінюватися ця пріоритетність у часі? Шляхи вирішення: доцільно виділити, як мінімум, оптимістичний, песимістичний і номінальний сценарії. Для оцінки їхніх ймовірностей доцільно застосовувати метод Байеса, який дозволяє враховувати ймовірності впливу конкретних факторів у бік збільшення (або зменшення) вірогідності аналізованого сценарію.

3. Розробка методичних основ експертних опитувань щодо перспективних напрямків розвитку, обробки й інтерпретації їх результатів. Проблеми: як мотивувати експертів? як уникнути лобювання експертами власних інтересів? як оцінити вірогідність отриманих результатів? Методичні основи експертних опитувань достатньо відпрацьовані, однак слід враховувати, що експерти, як правило, відомі фахівці, заглиблені в обмежене коло проблем певної галузі науки й техніки й свідомо, чи ні, можуть надавати їм перевагу.

II. Завдання маркетингового прогнозування тенденцій розвитку й зміни споживчого попиту:

1. Прогнозування майбутніх запитів споживачів з урахуванням можливих сценаріїв розвитку подій. Проблеми: як спрогнозувати майбутні запити у середньостроковій і довгостроковій перспективі? як визначити латентні потреби? як спрогнозувати потреби у принципово нових товарах? Існуючі підходи до прогнозування майбутніх потреб мають невисоку точність і їх важко застосовувати для прихованих потреб.

2. Прогнозування тривалості життєвого циклу нової техніки й технологій, які покладено в основу найбільш перспективних напрямків інноваційного розвитку. Проблема: як визначити тривалість життєвого циклу радикальних інновацій? Методи прогнозування життєвого циклу інновацій і рекомендації щодо їх застосування викладені в [19, 20].

3. Урахування неповної, неточної й суперечливої інформації щодо напрямку й сили впливу факторів зовнішнього середовища. Проблема: як урахувати нечітко виражену різноспрямовану дію факторів впливу? Шляхи вирішення: доцільно застосовувати математичний апарат нечіткої логіки. Підходи до визначення загального вектора факторів впливу в умовах неповної визначеності викладені в [21].

Крім перерахованих, постає проблема узгодження виконання завдань експертної оцінки й маркетингового прогнозування.

Виходячи з викладеного вище, запропоновано послідовність процедур вибору перспективних траєкторій інноваційного розвитку вітчизняної економіки з урахуванням інноваційного потенціалу окремих регіонів (рис. 1).

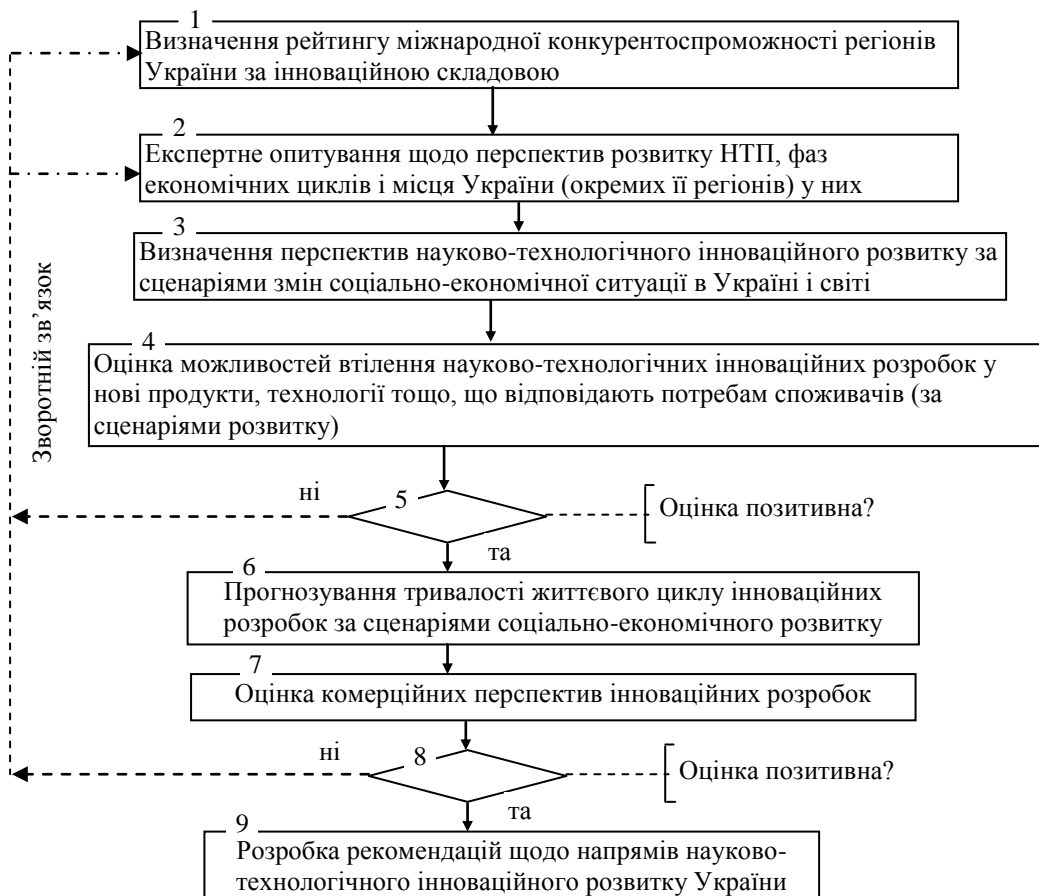

Рисунок 1 – Блок-схема алгоритму обґрунтування перспективних траєкторій інноваційного розвитку з урахуванням регіональних і ресурсних аспектів

Висновки. Підводячи підсумки, слід зазначити:

- для попереднього обґрунтування перспективних напрямів інноваційного розвитку вітчизняної економіки слід урахувати рейтинг міжнародної конкурентоспроможності регіонів України, особливо щодо стану інноваційної сфери, що дозволить реалізувати їх порівняльні конкурентні переваги, уникнути непродуктивних витрат часу і коштів;

- для остаточного визначення напрямів інноваційного прориву і оцінки можливості комерціалізації інноваційних розробок, створюваних у межах виділених напрямів, доцільно застосовувати авторський підхід до складання стратегічних маркетингових прогнозів щодо перспективних напрямків інноваційного розвитку на основі експертних оцінок;

- формалізоване обґрунтування перспективних напрямів науково-технологічного інноваційного розвитку України з урахуванням регіональних, ринкових і ресурсних аспектів доцільно вести за допомогою розробленої укрупненої блок-схеми.

Отримані результати в комплексі створюють передумови розробки й наукового обґрунтування підходів до формування системи методичних інструментів для обґрунтування перспективних напрямів інноваційного науково-технологічного розвитку економіки України, з урахуванням інноваційної складової міжнародної конкурентоспроможності її регіонів, тенденцій розвитку НТП, наявних ресурсних і ринкових обмежень.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку формалізованих практично-орієнтованих методик прогнозування напрямків інноваційного розвитку, що реалізують стратегію інноваційного прориву.

Література

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития // Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1992. – 456 с.
2. Гальчинський А., Геєць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток. – К.: Оранта, 1997. – 286 с.
3. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
4. Горбатюк А.В., Грига О.І., Сазонова А.І., Попадинець В.І., Попадинець Ю.В. Про пріоритети науково-технічного та інноваційного розвитку і шляхи їх реалізації // Наука та інновації. – 2005. - № 1. – С. 25-33.
5. Єрохін С. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічні перспективи України // Економічний часопис – XXI. – 2006. - № 1-2. – С. 34-38.
6. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" // Урядовий кур'єр. – 2003. – 19 лютого.
7. Касич А. Зміст та завдання державної інноваційно-інвестиційної політики України // Стратегічна панорама. – 2003. - № 1. – С. 23-29.
8. Лапко О.О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: Монографія. – К.: Ін-т економ. прогнозування НАН України, 1999. – 254 с.
9. Макаренко І.П. Деякі інструменти прогнозу економічної динаміки й економічних криз. – <http://iee.org.ua/>

10. Рижов В.А. Перспективи інноваційного розвитку України (аналітична доповідь) // Перспективи інноваційного розвитку України (21-е засідання). – К.: Укр. держ. іннов. компанія. – 2002. – С. 12-35.
11. Семиноженко В.П. Глобалізація і стратегія гуманітарної економіки // Вісник. – 2004. - № 4. – С. 3-8.
12. Цихан Т.В. О концепции технологических укладов и приоритетах инновационного развития Украины // Теория и практика управления. – 2005. - № 1. – С. 33-39.
13. Звіт про конкурентоспроможність України 2009 "Назустріч економічному зростанню та процвітанню". Фонд "Ефективне управління", 2009. – 230 с.
14. Брикова І. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір // Міжнародна економічна політика. - №4. - 2006. - С. 29-53.
15. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. - М.: ИНФРА-М, 2000. - 312 с.
16. Федак Т. В. Регіональні фактори забезпечення конкурентоспроможності продукції // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. - Львів. - 2001. - 19 с.
17. Безугла В. О. Основи формування конкурентоспроможності регіонів України (на прикладі Полтавського регіону) : дис... канд. екон. наук: 08.10.01 / Кременчуцький держ. політехнічний ун-т. — Кременчук, 2006. — 333арк.
18. Ілляшенко С.М. Розробка концептуальних засад прогнозування стратегічних напрямів науково-технологічного інноваційного розвитку України на основі експертних оцінок // Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20-21 травня 2010 р. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2010. – С. 182-184.
19. Маркетинг і менеджмент інноваційного розвитку: Монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2006. – 728 с.
20. Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу: Монографія / За ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2008. – 615 с.
21. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД „Університетська книга”; К.: Видавничий дім „Княгиня Ольга”, 2005. – 324 с.

Аннотация

Предложен подход к предварительному обоснованию перспективных направлений инновационного развития экономики Украины с учетом инновационной составляющей рейтинга международной конкурентоспособности ее регионов. Изложены основы использования маркетинговых прогнозов и экспертных опросов, в их логической взаимосвязи, для окончательного выбора направлений развития и оценки возможности коммерциализации инновационных разработок.

Summary

The approach to a preliminary substantiation of perspective directions of innovative development of Ukrainian economy on the basis of an innovative component of its regions international competitiveness rating is offered. The bases of marketing forecasts using and

expert interrogations in their logic interrelations for a definitive choice of development directions and estimations of innovations commercialization possibility are stated.

* Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих як Грант Президента України